KARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

2014-03-03

© 2014

Föredrag hållet på årsmöte 2011 i Sockenstugan.

Jan Gustavsson, ordförande.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

Skarpnäcks Trädgårdsstadsförenings område sträcker sig från Sockenvägen i norr t.o.m. Pungpinan i söder, från Skogskyrkogårdens mur i väster till Bagarmossen i öster.

© 2014

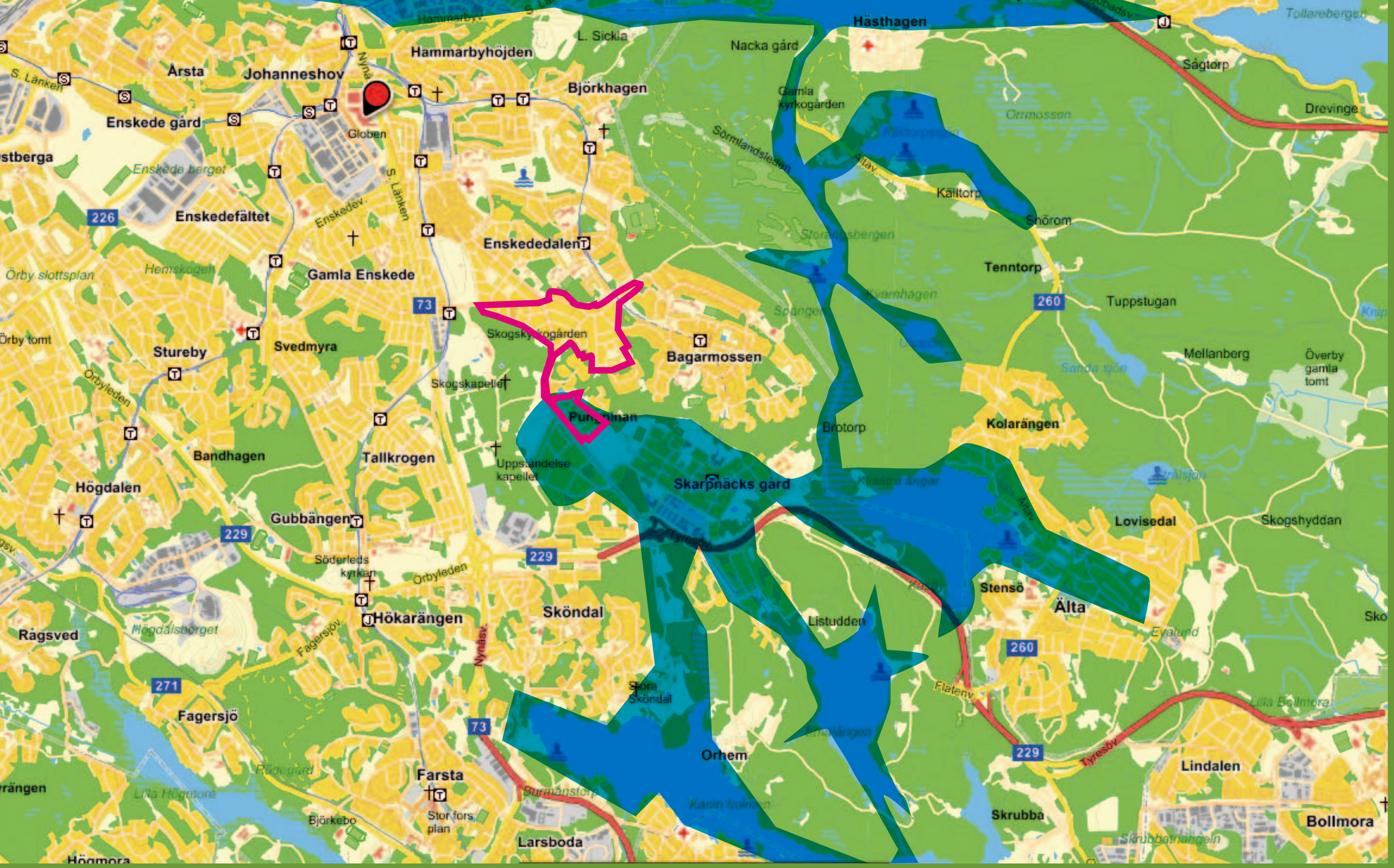

För 3.500 år sedan var detta en vik av det vi kallar saltsjön. Fram till 1200-talet gick en vikingatida segelled från Kalvfjärden via Albysjön, Tyresö-Flaten, Gudöån, Drevviken, Flaten, Ältasjön, Söderbysjön, Dammtorpssjön, Järlasjön och Årstaviken till Mälaren och Birka.

© 2014

1751

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

På Bjurmans karta från 1750 syns en ”måse” norr om Pungpinan. Den motsvarar tämligen exakt Enskededalen och Skarpnäcks Trädgårdsstad samt Kärrtorps koloniområde. På kartan syns Skarpnäckstorpen. På 1670-talet hade bondgårdarna i Skarpa by lagts under Skarpnäcks säteri, d.v.s. staten la rabarber på marken och gav bort den till adeln.

© 2014
SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

Under stormaktstiden blev det konkurrens om vattenflödena. Den industri som fanns i Nacka ström ner till Järlasjön förseddes med vatten genom utdikningar och omledningar av vattenflödena. Förmodligen försvann mossen i denna process. Diket som avvattnade området gick igenom platsen där vi har majbrasan och fylldes inte förrän på 1960-talet. Notera att mossen 1848 heter ”Bagare mossen”!

© 2014

Runt förra sekelskiftet hade Stockholm problem med en inflyttning som t.o.m. får dagens bostadsbrist att verka liten.

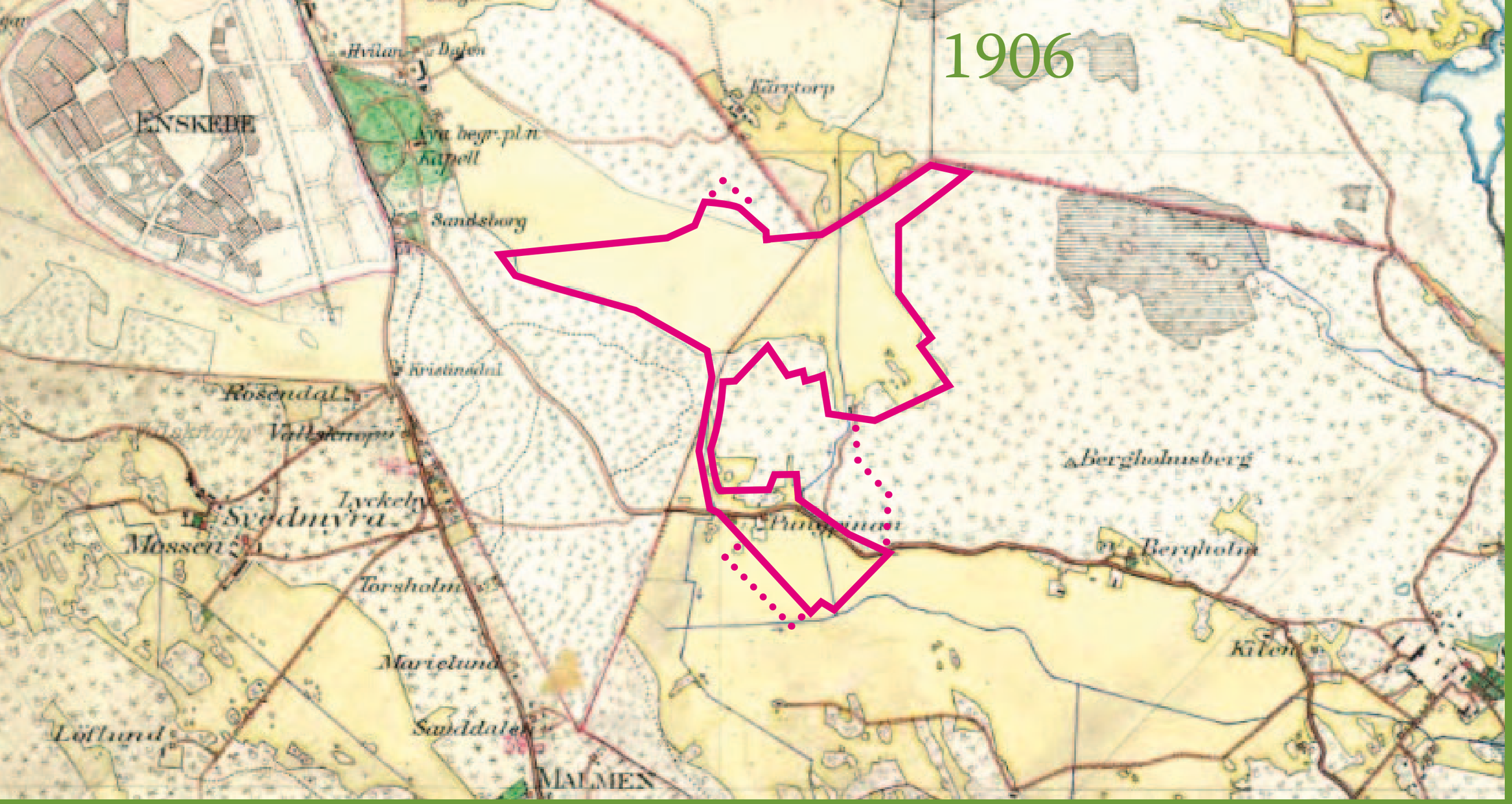

© 2014
SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

Politikerna köpte då helt enkelt mark av omgivande kommuner för att kunna stadsplanera, eftersom ett problem var att bebyggelsen utanför tullarna växte helt utan regelverk. På så sätt inkorporerades Brännkyrka i Stockholms stad.
Det var även på tal att Stockolm skulle slås ihop med Nacka. Så blev det inte och gränsen mot Nacka kom norrifrån över gränsbergen till Vita Sten, vek av åt nordost till änden av Länsmansvägen och åter söderut till Ältasjön.

© 2014

1906

Idén om trädgårdsstaden importerades från England, en utopisk idé om ett självförsörjande samhälle. I Stockholm blev Enskede Trädgårdsstad (Gamla Enskede) det första försöket att styra boendet i idealistisk riktning. Det byggdes en mur av två-trevånings flerfamiljshus utåt, engelska radhus och enfamiljshus innanför muren, alla med möjlighet att odla sina egna vegetabilier. Skola, kyrka och butikslokaler. Ett komplett litet samhälle.

1920-tal

Politikernas planer uppskattades inte. Enskede låg långt från stan. För att ta sig till sina arbeten var människor beroende av allmänna kommunikationer och det anlades spårväg till Skogskyrkogården 1920. Men efterfrågan på flerfamiljsboende utanför tullarna var svag. På landet ville man bo i eget hus. Och stadsplanerna anpassades efter verkligheten. I norra delen av *Enskededalen* byggdes flerfamiljshusen, men sedan kom småhusen att dominera.

© 2014

© 2014

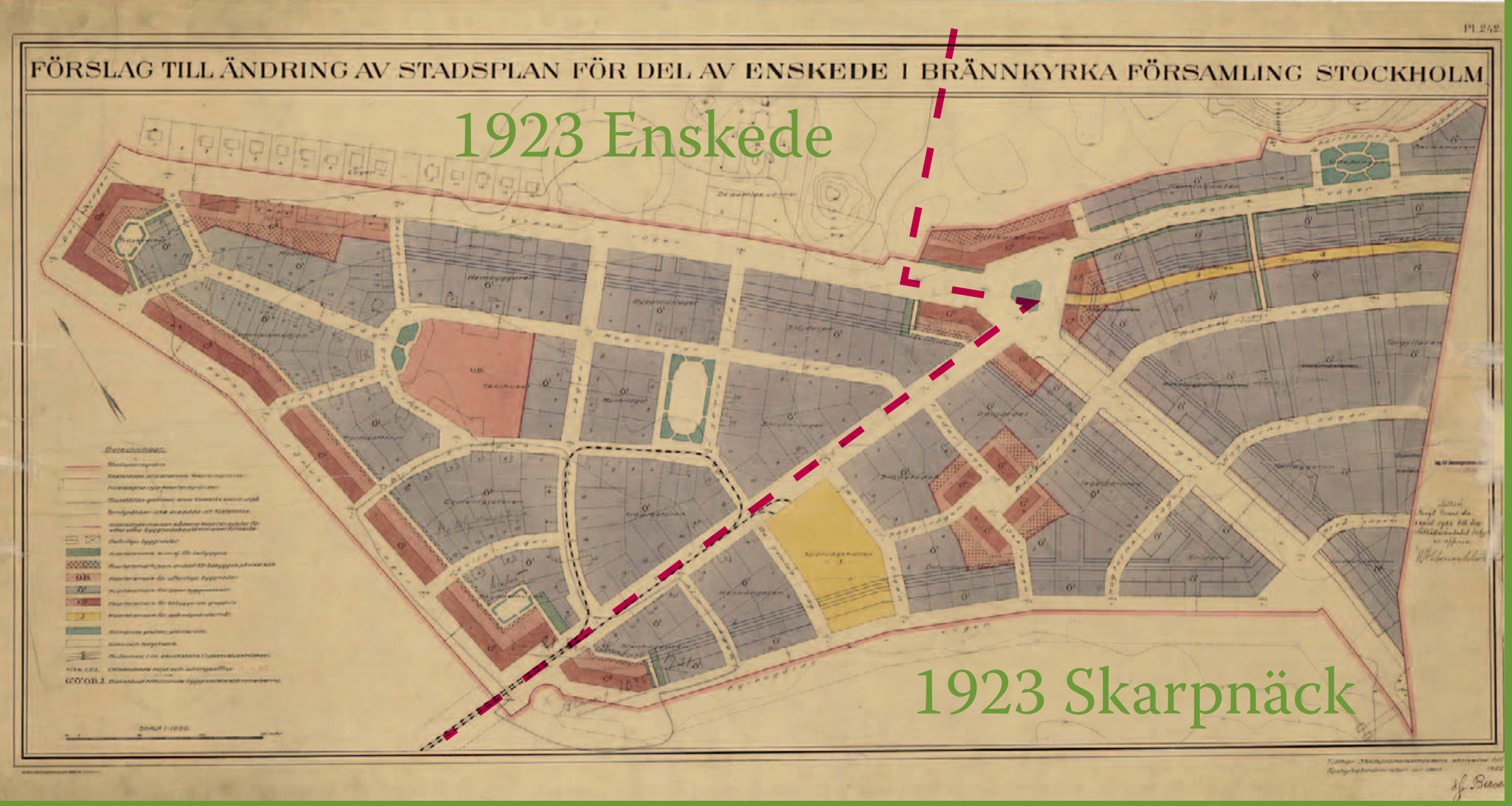

Skarpnäcks Villastad/Trädgårdsstad kom att exploateras nästan enbart med villor. Den sociala aspekten tacklades genom att upplåta marken med tomträtt. I Enskededalen hade en del hus uppförts som privat självbyggeri och detta fortsatte här. Men det fanns fabrikörer som lät byggmästare bygga och trädgårdsmästare planera. Kanske blev det en bra blandning av samhällsklasser.

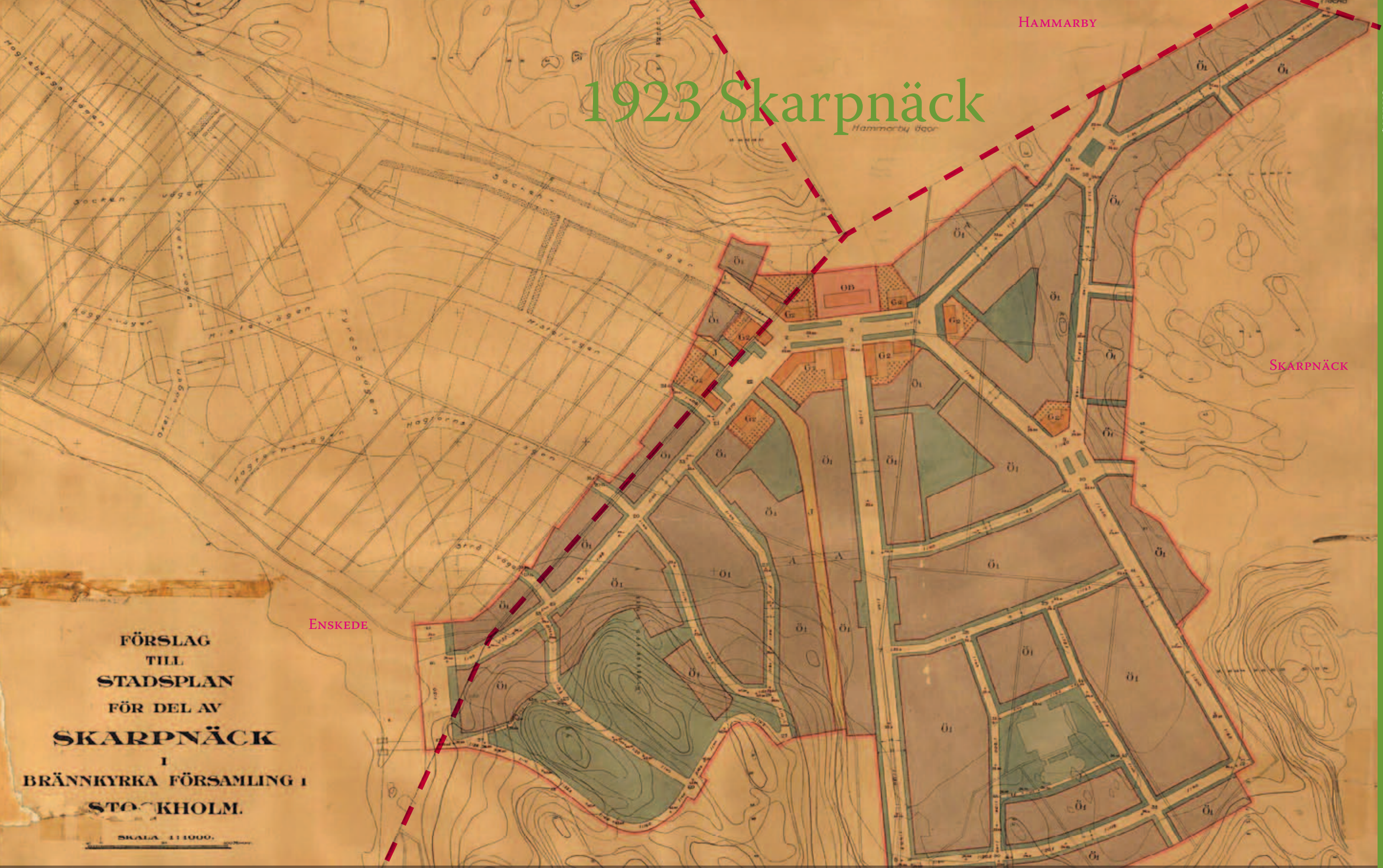

© 2014

Stadsplanen innehöll fler tvåvånings butiks- och bostadshus än vad som kom att byggas. Där Sockenstugan ligger var det tänkt att en större myndighetsbyggnad skulle uppföras, som en fond i Kanslersvägens förlängning.

© 2014

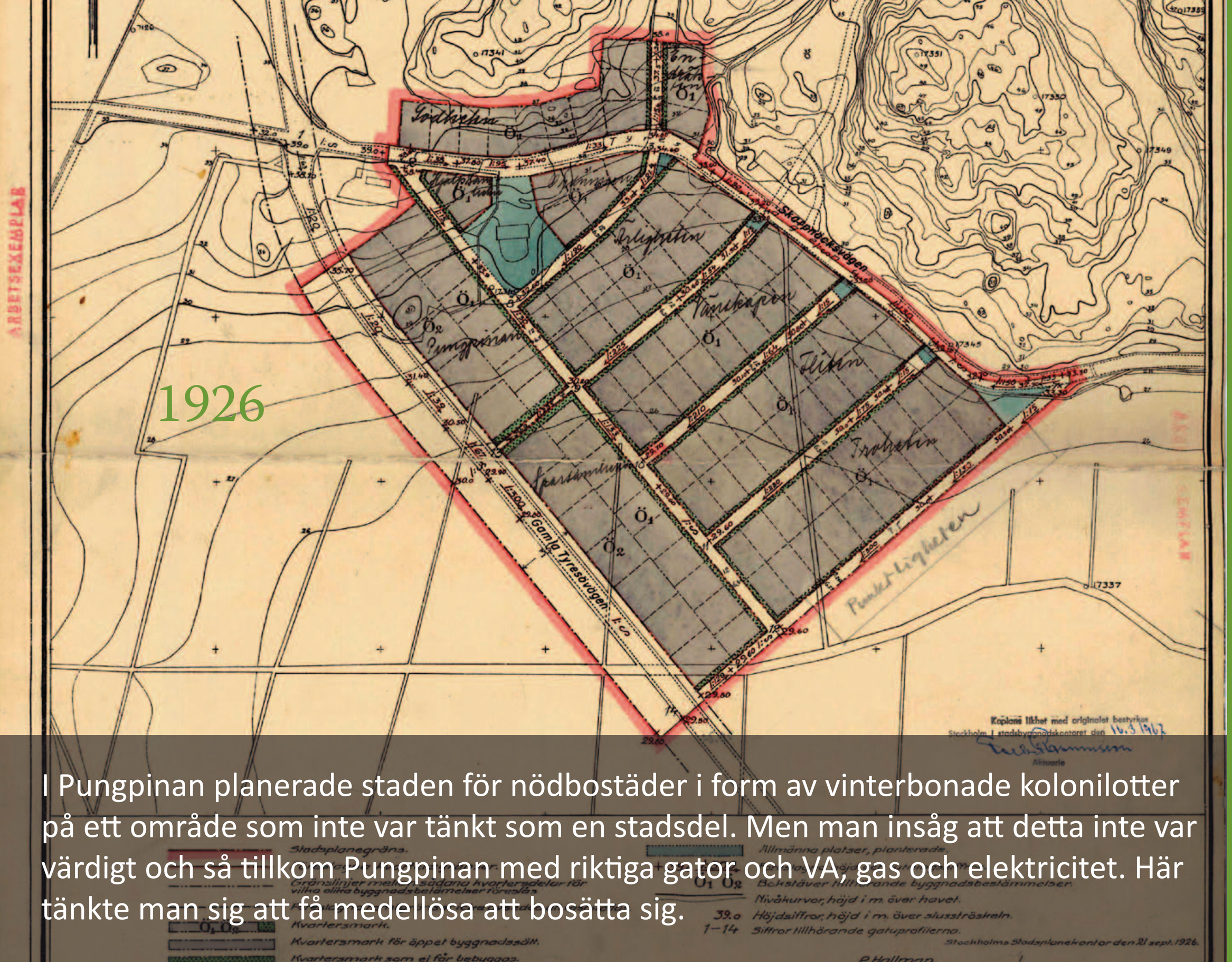

I Pungpinan planerade staden för nödbostäder i form av vinterbonade kolonilotter på ett område som inte var tänkt som en stadsdel. Men man insåg att detta inte var värdigt och så tillkom Pungpinan med riktiga gator och VA, gas och elektricitet. Här tänkte man sig att få medellösa att bosätta sig.

© 2014

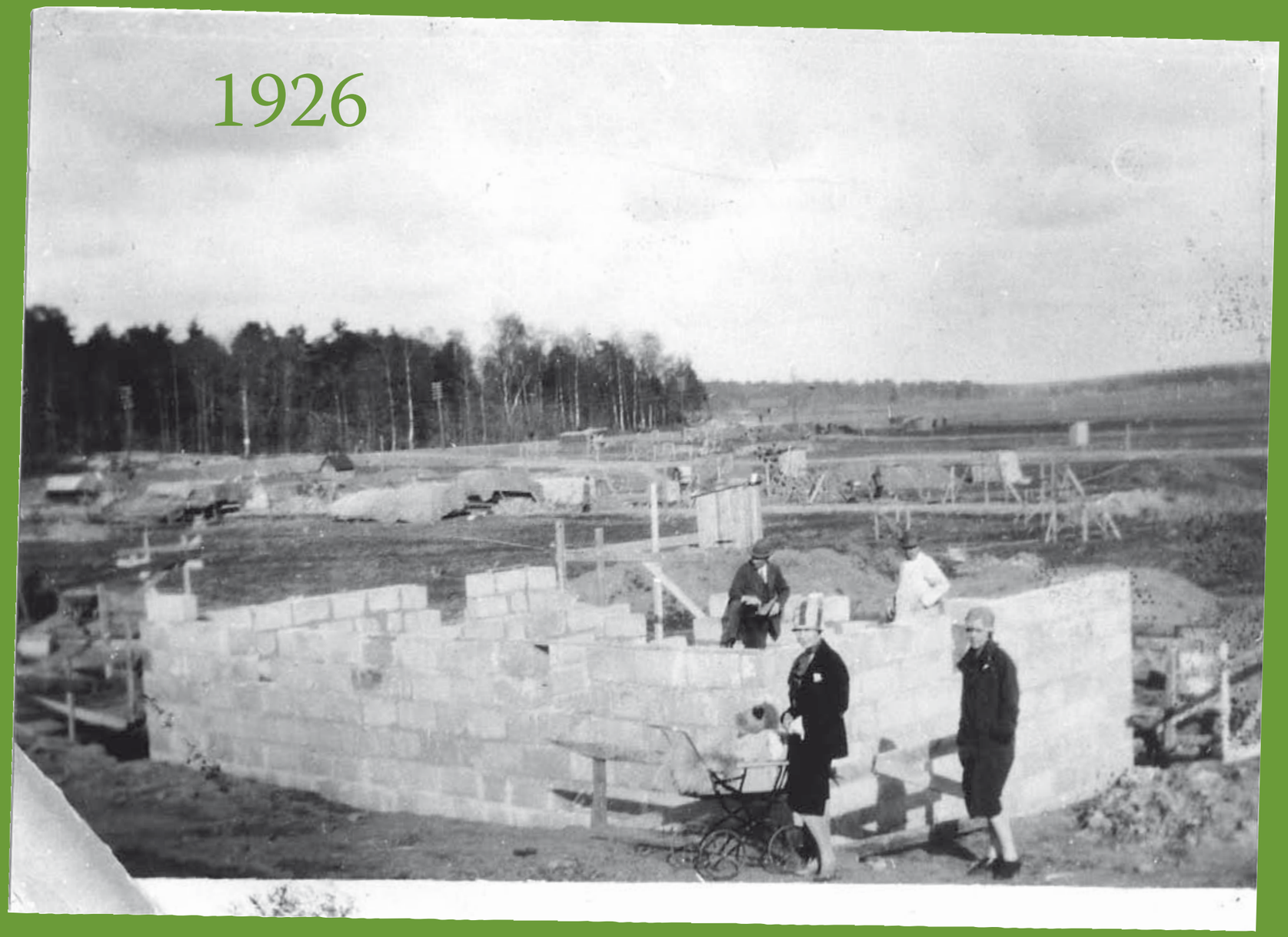

I Pungpinan kunde arbetare med hantverksyrken få köpa en fastighet, låna 90 %, själva bygga ihop den byggsats till hus som levererades på plats. Pungpinan blev tillsammans med Olovslund i Bromma de första områdena som byggdes på detta sätt genom *Stockholms Småstugebyrå.* Men inte heller här betedde sej verkligheten som förväntat. Alla som fick köpa ett hus var inte så fattiga som det stipulerades och det dröjde till in på 1940-talet innan stadsplanen blev fullbebyggd.

© 2014

Utopi och verklighet?

Politik är att vilja (sa centerledaren Gunnar Hedlund). Det blir ofta inte som man vill. En förklaring till stadens exploatering österut över fastigheten Skarpnäck, och de aldrig byggda större husen, och folkskolans placering ute i skogen, är att det fanns övergripande planer på att ersätta Stockholms flygplats vid Lindarängen med en internationell lufthamn på Skarpnäcksfältet. Därför fanns det länge ett reservat för en snabbspårväg från Hammarby genom Kärringstan och vidare bakom Kanslersvägen. Utbuktningen mitt på Kanslersvägen är planerade busshållplatser på den väg som skulle leda till flygplatsen.

Dessutom fanns det idéer om att Stockholm och Nacka skulle slås ihop och att Sockenvägen skulle fortsätta hela vägen till Nacka, från början längs Kärrtorpsvägen. Nacka vägrade men så småningom köpte Stockholm mark som kom att bebyggas med Björkhagen, Kärrtorp och Bagarmossen. Även då fanns utritade planer på att klara framtidens trafik med Bjuröklubbs-/Skarpnäcksleden, en motortrafikled från Sofielundsplan via Skarpnäcks IP till Skarpnäcks Gård. Därav Sofielundsvägens tvära slut, Malmövägens konstiga krumbukter och Sockenvägens slut i Nackaskogen.

1991 meddelas Skarpnäcks Trädgårdsstadsförening att leden inte blir av, p.g.a. planerade byggen vid Nytorp.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

© 2014

Skarpnäcks villastad, d.v.s. området söder om Sockenvägen till kyrkogårdsmuren och till Skrivarvägen och Bagarmossen var till stor del bebyggt när Pungpinans självbyggeri kom igång. (Stadsplan 1923, 1926.)

Det här är det första huset i Pungpinan som blev färdigt. Arbetsvägen/Skarpnäcksvägen.

© 2014

Den tredje november 1927 bildas *Skarpnäcks Villaägareförening UPA* i den gamla ladan som tillhörde Pungpinetorpet. Ladan stod där parken Laduplan finns i dag.

© 2014

Det fanns givetvis massor som en förening kunde hjälpa till med. Kontakterna med Småstugebyrån inte minst. År 1928 organiserade föreningen sophämtning och koksleveranser och man försökte få en postlåda till området, liksom ett brandskåp och en telefonkiosk. 1928 beslöt föreningen att även *fruarna* skulle bjudas in till årsmötet.

Föreningen utbildade trädbesprutare och skötte den livsfarliga verksamheten i många år. Sophämtning i föreningens regi upphörde först 1968!

© 2014

Föreningens agendor har skiftat genom åren. Uthyrningsverksamheten har varit ett stabilt ämne för styrelsen. Från början var det arbetsredskap, och vi hade till för ett par år sedan en rörbockningsmockapär. Det som alltid gått bra är stegar och ställningar. I december 1993 pratar man om att skaffa en tegelhiss, men vid samma möte kommer idén om ett partytält upp, något som i dag är det mest efterfrågade! Men vad vi ser just nu är en efterfrågan på skottkärra och gallervält från ”nybyggarna” i Pungpinan.

Kooperativ vedsågning.

Kooperationen gör framsteg på de mest oanade områden. Nu har Skarpnäcks småstugeägareförening inköpt en elektrisk vedsågningsmaskin som står till medlemmarnas disposition. Maskinen är tingad för lång tid framåt.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

1939

Föreningen var inte bara till för strävsamt arbete. På fältet började man anordna midsommarfirande, budget första året 100 kronor. 1933 anordnade man en majbrasa. 1939 köptes en hel dansbana från Svedmyra villaförening in och placerades vid dalgången från nuvarande Nämndemansbacken ner till Pungpinan. Men den föregicks av hårda stridigheter och överklaganden: *”Dansbanan kunde locka ligister och generera störande dragspelsgnäll och stoj och skrän på gatorna”.*

© 2014

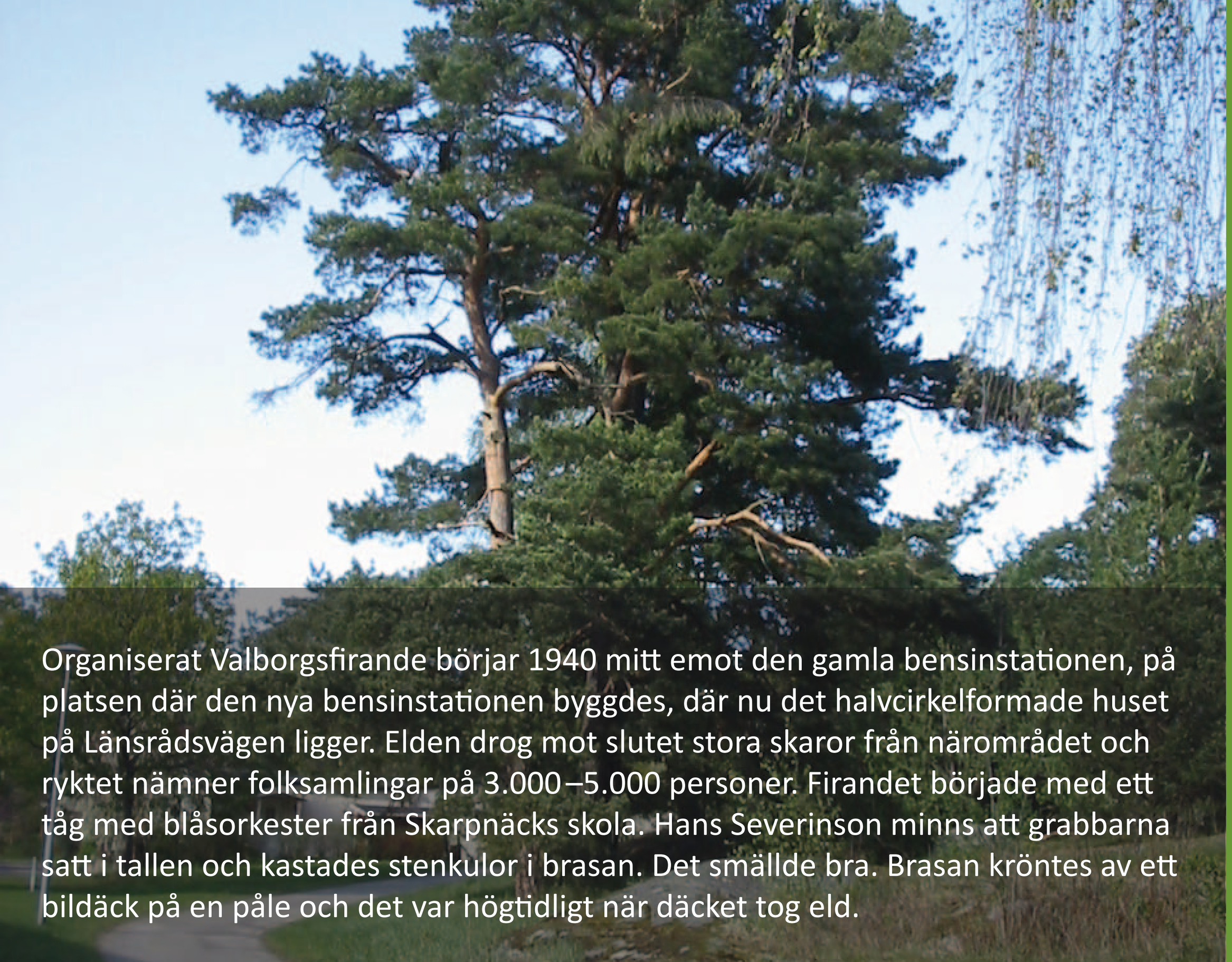

Organiserat Valborgsfirande börjar 1940 mitt emot den gamla bensinstationen, på platsen där den nya bensinstationen byggdes, där nu det halvcirkelformade huset på Länsrådsvägen ligger. Elden drog mot slutet stora skaror från närområdet och ryktet nämner folksamlingar på 3.000–5.000 personer. Firandet började med ett tåg med blåsorkester från Skarpnäcks skola. Hans Severinson minns att grabbarna satt i tallen och kastades stenkulor i brasan. Det smällde bra. Brasan kröntes av ett bildäck på en påle och det var högtidligt när däcket tog eld.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

Skarpnäcks Småstugeförening 1933

Från början var Skarpnäcks Villaägareförening UPA en förening för de boende i Pungpinan, men 1933 tilläts även fastighetsägare i Skarpnäck att gå med i föreningen. Namnet ändrades till *Skarpnäcks Småstugeförening*, efter dubbla medlemsomröstningar.

Flygfoto 1991

© 2014

1940 ändras namnet åter, nu till *Skarpnäcks Trädgårdsstadsförening*, kanske för att Skarpnäcks trädgårdsstad var större än Pungpinan. Märket skapades av Bengt Carlsson från området.

Engagemanget i föreningen och i området var ett helt annat i början. Året efter den våldsamma debatten om dansbanan pågick årsmötet i två dar! Totalt pratade man i sex timmar och fyrtiofem minuter. Hur man så länge kunde debattera nytt gymnasium i Johanneshov, postutdelning och barnskidtävling är svårt att förstå.

1926

Pungpinan har av flera orsaker varit basen för Trädgårdsstadsföreningen. Ett skäl är det geografiska läget i utkanten av Stockholm. Kommunikationerna var ett ständigt återkommande ärende. Linje åtta vände vid Skattmästarvägen och dit var det ju en bra promenad, och bussarna till Tyresö gick inte nog ofta. Man förhandlade med bussbolaget om billigare årskort för Pungpinebor.

© 2014

1955

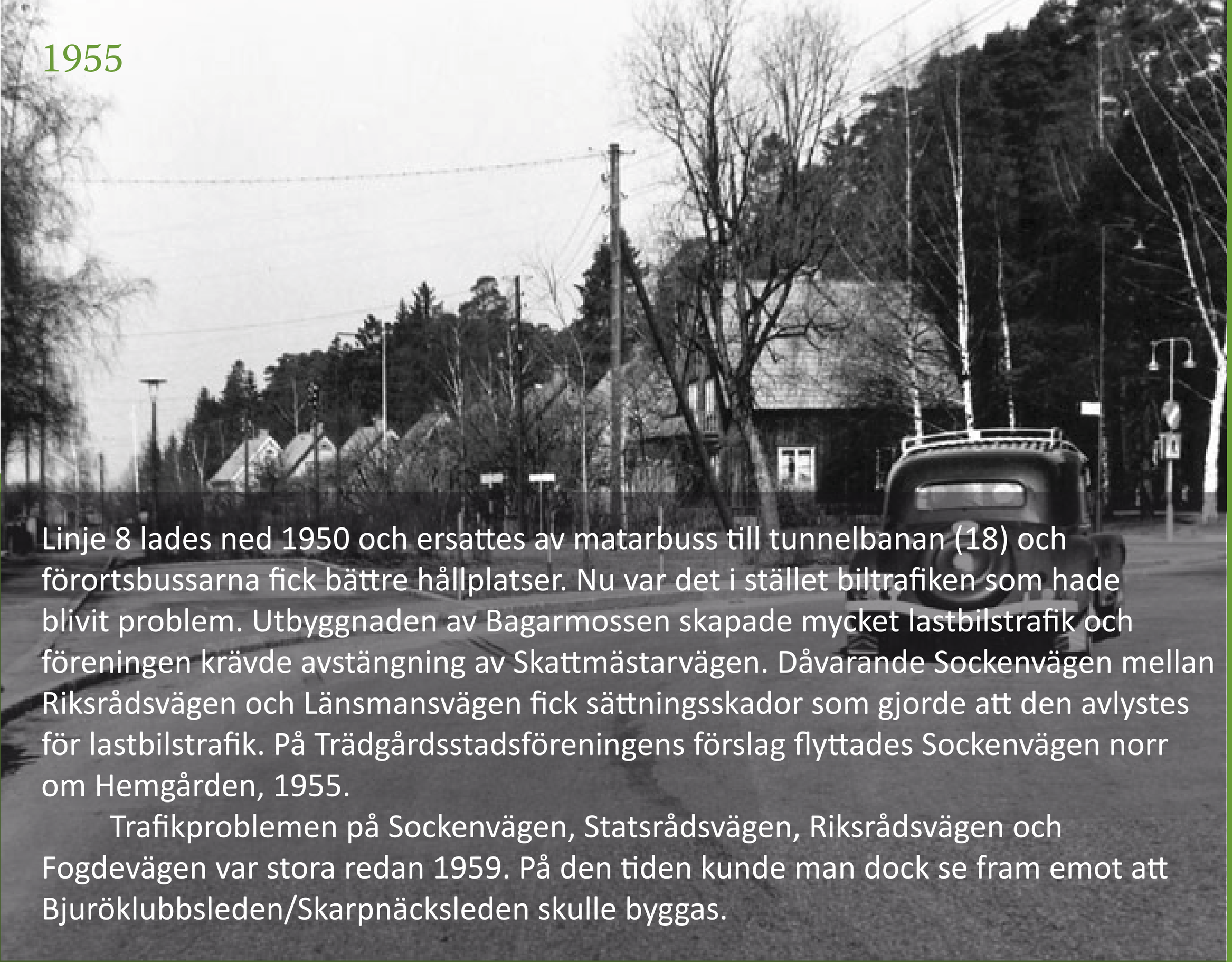

Linje 8 lades ned 1950 och ersattes av matarbuss till tunnelbanan (18) och förortsbussarna fick bättre hållplatser. Nu var det i stället biltrafiken som hade blivit problem. Utbyggnaden av Bagarmossen skapade mycket lastbilstrafik och föreningen krävde avstängning av Skattmästarvägen. Dåvarande Sockenvägen mellan Riksrådsvägen och Länsmansvägen fick sättningsskador som gjorde att den avlystes för lastbilstrafik. På Trädgårdsstadsföreningens förslag flyttades Sockenvägen norr om Hemgården, 1955.

Trafikproblemen på Sockenvägen, Statsrådsvägen, Riksrådsvägen och Fogdevägen var stora redan 1959. På den tiden kunde man dock se fram emot att Bjuröklubbsleden/Skarpnäcksleden skulle byggas.

© 2014

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

År 1960 blev man tvungen att lägga ner festplatsen eftersom Nämndemansbacken skulle byggas. Förmodligen till föreningens lättnad. Vandalism och vanligt underhåll var tungt och kanske var tiden ute för utomhusdans. Ungefär samtidigt dog valborgsfirandet eftersom en ny bensinstation byggdes på eldningsplatsen.

© 2014

1960-tal

Under 1960-talet är en stor fråga det dåliga avloppet på Tistelvägen. Det visar sig att stora träd, almar och en poppel har sina rötter i avloppet. VA-verket skyller på parkförvaltningen och vice versa. 1971 meddelar stadsträdgårdsmästare Holger Blom att 100 % enighet behövs om almarna ska fällas.

© 2014

1976

I valrörelsen 1976 protesterades det organiserat mot de grundskador som uppstod i samband med att kommunen drog en dagvattentunnel genom området. Grundvattennivån förändrades och många hus fick sättningssprickor. Engagemanget var starkt under många år, även efter det att bidrag utgått för grundförstärkningar. Bitterhet uppstod grannar emellan eftersom en del fastighetsägare åkte på semester eller köpte sommarstugor för pengarna.

1970-tal

© 2014

Ett återkommande samtalsämne under sjuttiotalet var skrotbilar. Hela området var slitet. Ett tiotal hus i området stod obebodda och förföll. Dessa hus var en nagel i ögat på föreningen som tjatade på Stockholms stad i åratal. Det sista huset som åtgärdades låg på Länsmansvägen 18, vid tunnelbanebron. Det revs 1986 efter att ha tjänat som social bostad en längre tid.

Även Hemgården var orsak till kontakter med staden, eftersom det stod obebott i några år. Det var nedslitet efter några år som genomgångsbostäder för ungdomar, efter att pensionärerna flyttat ut.

© 2014

1970-tal

På sjuttiotalet var föreningen med i **STC** (Stockholms Trädgårdsstäders Centralorganisation) med medlemstidningen *Trädgårdsstadstidningen*, föreningens kanal till medlemmarna. Till varje nummer skrevs en artikel till vår förenings sida.

På åttiotalet heter föreningen **SSC** (S Småhusägares C) och det diskuteras länge om denna organisation ska gå samman med *Sveriges Villaägareförbund*. Organisationen gjorde stora insatser för återbetalning av för höga VA- och el-avgifter, och rimligheten i höjningen av tomträttsavgäld, småhusavgift och energiskatt. Åttiotre byter tidningen namn till Småhusägaren. SSC samarbetar med organisationen **Vi i Småhus** 1984.

1992 går SSC ihop med Villaägarna. 1992 går föreningen med i Villaägarna. Men redan 1993 avgjorde årsmötet med acklamation att föreningen skulle gå ur Villaägarna och att var och en fick bli privat medlem.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

1980-tal

År 1980 engagerades föreningen i ett projekt för kollektiv värmeförsörjning med anledning av de stigande oljepriserna och den billiga kärnkraftselen. Man undersökte fjärrvärme, egen panncentral och värmepump. Med ritningar och kostnadskalkyl kallades det till medlemsmöte som drog bara ett 60-tal fastighetsägare, varav hälften försvann efter kaffet. Det konstaterades att elvärme var det billigaste. En del av oss blev försökskaniner för värmepumpsbranchen. 2009 fick boende på Statsrådsvägen-Tistelvägen chans att haka på den fjärrvärmeledning som drogs mellan de nya husen utmed Sockenvägen och HSB-huset på vagnhallsplatsen.

© 2014
SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

Skarpnäcksfältet

bostäder och arbetsplatser trots kringboendes protester

■ Det ska byggas på Skarpnäcksfältet – trots att kringboende och andra har protesterat. Detta beslöt politikerna i byggnadsnämnen i maj i år, då de godkände ett program för planeringen av Skarpnäcksfältet – förutom Bromma den sista stora obebyggda markreserven inom kommunens gränser.

Bakom beslutet ligger den växande kön av bostadssökande och den stora bristen på tomtmark för kontor och industrier i Stockholms kommun.

Stora dragen färdiga

Nu finns ett generalplaneförslag som i stora drag anger vilka ytor som ska bebyggas, hur mycket som ska byggas och hur trafiken ska fungera.

Man har ännu inte bestämt hur hus och miljöer ska utformas. Det ska stadsplanerna visa, d v s de detaljplaner som senare ska göras med generalplanen som grund.

Remiss och beslut

Först ska dock generalplaneförslaget remissbehandlas – olika kommunala nämnder m fl ska ge sina synpunkter på förslaget – och samtidigt ställas ut under hösten för att sedan antas av kommunfullmäktige och fastställas av länsstyrelsen.

Brått att komma i gång

Med den fastställda generalplanen som grund kan man sedan börja bygga gator och ledningar medan detaljplanering och husprojekteringen pågår.

Med ett sådant arbetssätt hoppas kommunen på byggstart för bostäderna våren 1981 och första inflyttning i slutet av 1982.

Vad innehåller planen?

Cirka 2 100 lägenheter kan byggas på Skarpnäcksfältet och arbetsplatser för mellan 2 700 och 5 600 anställda.

Mellan det renoodlade bostadsområdet och områden med arbetsplatser ska byggas kvarter där bostäder och kontor m m blandas med varandra och till och med samsas i samma hus.

Detta ska ge en miljö som skiljer sig från den gängse sovstadens.

Rekreation

De skogiga höjderna och slutningarna mellan fältet och Bagarmossen och mot Gamla Tyresövägen lämnas fria som parker.

Dessutom planeras ett 17 hektar stort sportfält i nordväst med friluftsaktiviteter inte bara för de boende omkring utan också för dem som kommer längre bortifrån.

Om SL vill

Tunnelbanan bör fortsätta från Bagarmossen och byggas vidare till Skarpnäcksfältet. SL, som ansvarar för kollektivtrafiken i Stockholm, tvekar dock om här blir tillräckligt många boende och arbetande för att ge underlag till en ny tunnelbanestation.

Trafiken

För övrigt innehåller generalplanen stommen i det framtida gatunätet. Till stadsdelen kommer man från Tyresövägen, där ramperna ska bygga som. Till Bagarmossen föreslås en ny väg.

Det är viktigt att kollektivtrafiken och gång- och cykelvägarna inom stadsdelen – men också mellan Skarpnäcksfältet och kringliggande stadsdelar – kommer att fungera bra.

Det är dock SL som svarar för att här blir någon busstrafik. Planen kan bara föreslå vissa bussgator – en till Tyresövägen och en till Skarpnäcksvägen.

Service

Skarpnäcksfältet skall nämligen inte få ett eget stadsdelscentrum, eftersom stadsdelarna runt omkring – Första, Björkhagen, Kärrtorp och Bagarmossen – redan har olika former av service som komplietterar varandra och även räcker till för den nya bebyggelsen här.

Inom bostadsområdet måste dock finnas all den service som de boende behöver för sitt dagliga liv:

- **två eller tre skolor med lågstadium, daghem och fritidshem och dessutom mellanstadium i två av skolorna**
- **barnstugor, så att alla barn som behöver en plats också får en**
- **två fritidsgårdar**
- **samlingslokaler**
- **dagcentral för pensionärer**
- **distriktsköterska och barnavårdscentral**
- **två lekparker**
- **dagligvaror – helst två livsmedelsbutiker**

Utställning och information

Under november och december kommer generalplaneförslaget för Skarpnäcksfältet att ställas ut för granskning enligt byggnadsstadgans regler.

Det innebär att de som har synpunkter på förslaget, under denna tid kan skicka in dem till byggnadsnämnden.

Under utställningstiden finns allt material tillgängligt i Tekniska Nämndhuset, Fleminggatan 4. Där är ö tid, kl 7.45–

● Flygperspektiv över Skarpnäcksfältet från vänster med sportfältet i förgrunden. Perspektivet visar hur bebyggelsen kan komma att se ut med bostadshus i 2–6 våningar i grupper kring gårdar. Ca 300 lägenheter kan komma att byggas som "självbyggeri" som hittills bara tillämpats på småhus. Här blir det trolligen i flerfamiljshus, något som tidigare inte prövats.

● Så här kan bostadsområdet utformas med hus i kvarter kring gemensamma, stora gårdar. Varje kvarter gränsar (ljusbrun), dels till ett bilfritt parkstråk, som får kontakt med de större parkerna. De gemensamma garagen när man frå

1980-tal

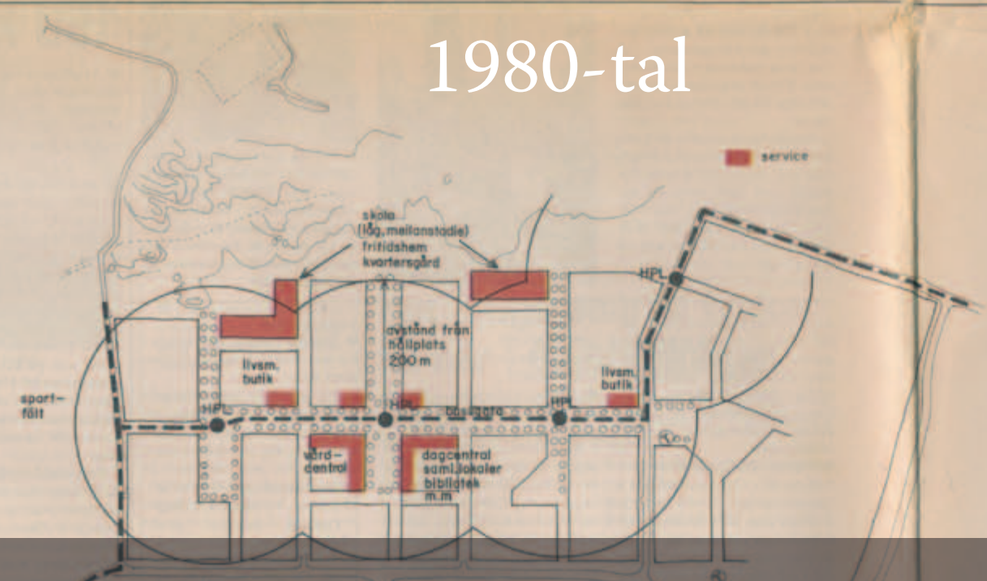

En bidragande faktor i sökandet efter en kollektiv lösning av uppvärmningen var kanske exploateringen av Skarpnäcksfältet. Det lobbades för att vårt område skulle kopplas på samma fjärrvärmenät som den nya bebyggelsen. Stockholms stad ansåg det inte lönsamt. I övrigt förekom inga samlade protester mot bebyggelsen.

© 2014

1990-tal

År 1985 fick föreningen ett erbjudande om kabeltelevision från Södervision. Utan intresse ansåg styrelsen. 1990 har man en positiv enkät att utgå ifrån och får in offerter. BCS är inte bäst, kanske inte billigast men snabbast. Installationen går dock inte som beräknat, t.ex. får man inte grävtillstånd av kommunen och flyttar satellitstationen, och antalet anslutna blir nog inte så många som man hoppats. Först i november 1993 var allt klart.

Dagen situation är att teknikutvecklingen har sprungit ifrån BCS analoga teknik. Det finns flera, bättre alternativ, det senaste är optisk fiber.

© 2014

Sedan valborgsfesten försvann engagerade man föreningen i gemensamma bussutfärder och höstfester. Så småningom blev uppslutningen dålig. 1978 syns sista spåret efter en parkfest på Lagmansplan.

Så i september 1987 föreslås att valborgsfirandet ska återupptas, nu på ängen söder om Kanslersvägen. Polisen ger utskänkningstillstånd, brandkåren eldningstillstånd och parkförvaltningen godkänner att man bränner upp gräset, och sen har det fortsatt.

© 2014

SKARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

I dag är föreningens uppgifter att ordna valborgsfirandet, att administrera uthyrningen av redskap och att vara en nagel i ögat på myndigheterna. En loppmarknad i Lagmansparken har tillkommit 2012.

Trots att cirka 80 % av fastighetsägarna i området är medlemmar i föreningen är medlemsengagemanget mycket litet. En generationsväxling har ägt rum och minnet av gamla gemenskaper finns inte kvar. Och det dagliga livet äger inte längre rum i våra hus och på våra tomter.

KARPNÄCKS TRÄDGÅRDSSTADSFÖRENING

2014-03-03